

Hrant Dink'i 'Türklüğe hakaret'ten mahkum ettiren cümlenin geçtiği 11 yazılık dizi.

Ermeni kimliği üzerine (1)
Kuşaklara dair

7 Kasım 2003

Bu hafta arka sayfamızda yer verdiğimiz “Dördüncü kuşağın ayak sesleri” yazısıyla, Diaspora’da bir süredir sürdürülen “Ermeni kimliğinin korunması” tartışmalarını Türkiye Ermenileri’nin bilgisine de taşıyoruz.

Salt bilgilendirmeye de yetinmeyip bu yaşamsal konuyu sağlıklı bir tartışma ortamı içerisinde bundan böyle sürekli gündemimizde tutmaya çalışacağız.

Türkiye Ermenileri’nin “Diaspora” olarak nitelenip nitelenemeyeceği bir yana, bu tartışmalar ister Diaspora olarak adlandırılınsın ister başka birşey hemen herkesi ve hatta Ermenistan yurttaşları da dahil tüm Ermenileri yakından ilgilendiriyor.

Ermeni dünyasının ‘bundan sonrasının’ nasıl şekilleneceğine ilişkin ciddi bir sorgulama ve özeleştirici sürecine ihtiyacı var ve bu süreç artık ıskalanmamalı.

Sorgulanması ve üzerinde konuşulması gereken süreç bir dizi soru içeriyor.

Sözgelimi...

Ermeniler’in dünyaya yayılmışlığı, kimliği korumayı bugüne değin ne kadar başardı? Bu yayılmışlık gerçekten “Kimliğini kaybetmiş ve kimliğini arayan bir Diaspora” konumunda mı?

Dünyanın dört bir yanına savrulmuş bir Ermeni dünyası Ermeni kimliğini korumayı başarabilecek mi?

Yaşanılan bu dağılımı içinde asimile olmadan kimliği yaşatmak mümkün mü?

“Ermeni kimliği” tanımının içini hangi değerlerle doldurmalıyız? Bu değerler içinde yaşadığımız çağa cevap verebiliyor mu?

Dağılımı kimliğin kaybı için gerçek bir tehdit mi? Dağılımı kimliğin zenginleşmesi açısından getirdiği avantajlar da var mı?

Yerellekle evrenselliği Ermeni kimliğinin hangi alanlarına yerleştirebiliriz.

Vesaire vesaire...

Hatta bazı kaygısızların dile getirdiği gibi işte daha radikal bir soru:

Kimliği korumak, Ermeni kalmak şart mı?

“Kaygıyla yaşamak” Ermeni kimliğinin son aşırıdaki vazgeçilmezi oldu.

Özellikle de yok olma, tükenme kaygısı bir müddet öncesine kadar Ermeni dünyasının baş sorunuydu. Bu ruh hali Ermenistan’ın bağımsızlığına dek hem Diaspora’da hem de Ermenistan’da varlığını sürdürdü.

Ermenistan’dakiler hakim Sovyet rejiminin ve kültürünün dayatması altında dinlerini ve milliyetçiliklerini özgürce dile getiremedikleri için zamanla unutacaklarından, Diaspora’dakiler de yaşadıkları ülkelerin hakim kültürünün etkisiyle Ermeniliklerini yitireceklerinden endişe ettiler.

Diaspora Ermenileri’nin birinci, ikinci kuşakları dağılmış oldukları ülkelerde hiçbir zaman özel olarak kimliği devam ettirme kaygısı taşımadılar. Yaşadıkları travmanın süregelen etkisi zaten başlıbaşına bir kimlik uyarıcısıydı ve özel bir çabaya da ihtiyaç bırakmıyordu. Üçüncü ve dördüncü kuşaklarda ise bu durum gerçekten belirgin bir değişiklik gösterdi.

1915'te yaşanan travmayı ortadan kaldırmak için ne dünya ne de travmanın sorumluları kollarını bile kıpırdatmamışlardı ama zaman acımasızdı, o kendi sürecini işletiyordu. Kuşaktan kuşağa azalarak intikal eden travmanın izlerinin varlığına rağmen artık ciddi bir kimlik erozyonu başlamış, Ermenilik bir tarafta unutulmuş, Amerikalılaştırma, Fransızlaştırma, Ruslaştırma hız kazanmıştı.

Karma evliliklerin çoğalması, Ermeni adlarının terkedilmesi, dilin unutulması, kilisenin boşlanması hep bu kuşaklara musallat oldu.

Hele de kilisenin Sovyetlerde maruz kaldığı ateist dayatma, kimliksel çözünürlüğün en acı kısmını oluşturuyor, yönetimlerin baskısı altında ağır aksak yürütebildiği hizmetleriyle ancak kendi varlığını koruyabilen Kilise, toplumu üzerinde oynadığı o tarihsel rolü bir türlü yerine getiremiyordu.

Oysa Ermeni kimliğinin içini doldurmada Kilise'nin payı büyüktü. Kilisenin güçsüzleşmesi Ermeni kimliğinin güçsüzleşmesine yetiyor da artıyordu.

Ermeni kimliği üzerine (2) Kilisenin rolü

14 Kasım 2003

Gerçi Kilise'nin varlığı dört bin yıllık kadim Ermeni tarihinin ancak son 1700 yılını kapsar ama neredeyse tarihi Ermeni kimliğinin tamamını o doldurur gözükür.

Kilise öncesi dönemlerden pek bir şey kalmamış gibidir. Kalanlar ise halkın bir türlü vazgeçmediği ve Kilise'nin de mecburen uyum gösterdiği geleneklerdir. Putperestlik döneminin tapınaklarını, tanrı heykellerini, figürlerini ve hemen hemen bütün değerlerini, ortadan kaldıran ve izlerini silen Kilise, önünü alamadığı gelenekleri bu kez kilisenin çatısı altına alarak, Kilise'ye has bir ritüele dönüştürmüştür.

Bugün kutladığımız birçok yortu ve bayram putperestlik döneminden gelen geleneklerin Hristiyanlığa adapte olmuş halinden başka birşey değildir.

Hazır geçmişten kalanlardan söz açmışken, bir saptama daha yapmak ve Ermeni kültür tarihinin ne denli dinsel kalıntılarla yüklü olduğunu teslim etmek gerekir.

Bu durumu en iyi anlatan veriler hem bugünkü Ermenistan'da, hem de dünkü Ermenistan'da (Anadolu'da) kalan tarihi eserlerdir.

Tarihi eserlerin büyük bölümü kiliselerdir, şapellerdir, manastırlardır ya da yine dinsel dünyaya ait "Khaçkarlar"dır (mezar taşları). Yine bugün Ermenistan müzelerinin büyük bölümünü ağırlık olarak Kilise'ye ait, Kilise'ye dair parçalar doldurur.

Öyle ki müzikte kilisenin rolü, edebiyatta kilisenin rolü, mimaride kilisenin rolü, resim sanatında kilisenin rolü, ayrı ayrı sorgulanması gereken başlıklardır ve her biri ayrı ayrı incelendiğinde içeriği hayli zengin ve Kilise'nin rolünü layıkıyla sergileyecek sonuçlara ulaşılmaması kaçınılmazdır.

Tüm bu sorgulamalar bizi şu sonuca vardırır:

Kilise'nin Ermeni kimliğinin tanımı üzerindeki payı öylesine büyüktür ki bugün bile Ermeni dendiğinde Yahudiler gibi etnisitesi diniyle aynılaşmış tipik bir Doğu milleti algılanır.

Ortodoks algılayışa göre "Ermeni eşit Hristiyan" demek de yetmez. Hristiyan dininin kadim mezheplerinden Ortodoksluğun bir türevi olarak oluşmuş ve adını Ermeni Kilisesi'nin kurucusu Aziz Krikor Lusavoriç'ten almış "Lusavorçagan" vurgulamasını yapmak ve "Ermeni Lusavorçagandır" demek şarttır.

Öyle ki zaman içerisinde bu mezhepten kopmalar yoluyla oluşan Katolik Ermenilik ve Protestan Ermenilik dahi uzunca süre Ermenilikten sayılmamış, dışlanmışlardır.

Ne var ki bu dışlamalar daha ziyade devlet yapılanmasının olmadığı, Kilise'nin milletin başında devlet işlevi gördüğü dönemlere aittir ve bugün artık geçerliliğini yitirmiştir.

Devlet yapılanmasının yaşandığı şimdiki dönem artık yeni bir başlangıcın işaretçisidir. Demokratik ve laik bir cumhuriyet olma iddiasındaki Ermenistan'da bugün artık din ve vicdan hürriyeti geçerlidir ve Kilise istese de istemese de Ermeni kimliği yeni açılımlara maruzdur.

Ermenistan'da pıtrak gibi çoğalan değişik mezhepler ve inanışlar bu açılımların işaretçisidir.

Yarın öbür gün birilerinin ortaya çıkıp “Ben Müslümanım ama Ermeniyim” demesi dahi şaşkıncı gelmemelidir.
Çağın gereği olarak o kişi de Ermeni kimliğine kendi özelliğini oturtmak isteyecektir.

Ermeni kimliği üzerine (3)
Kaç Vartan'ın çocukları

5 Aralık 2003

Sonuçta Ermeniler de tam anlamıyla tipik bir “Şark milleti” olma özelliği taşırlar. Dolayısıyla dinin Doğu toplumlarında oynadığı tarihsel rolün büyüklüğü Ermeniler için de geçerlidir.

Dinin Ermeni milletinin yaşamındaki ağırlığı son yüzyıla değin kesintisiz sürmüştür. Din ve milliyetçilik bu süreç içinde tamamiyle örtüşmüş, “Milli Kilise” bir milletin vazgeçilmez öğeleri olan din ile milliyetçiliğin de ta kendisi sayılmıştır.

Öyle ki din ile milliyetçilik ayrılaşmış, “Biri olmadan diğeri olmaz” duruma gelmiştir. Din ile milliyetin ayrılmazlığını gösteren önemli örneklerin başında, Ermenilerin, Hristiyanlıklarının başlangıç dönemlerinde putperest komşuları Perslerle yaşadıkları “Vartanants Baderazm” ı (Vartanyanların Savaşı) gelir.

“Vartanants” Ermeni dünyasında iki şekilde tercüme edilir.

İlki (ve doğrusu), Pers egemenliğine karşı “Ermeni Halkının Kurtuluş Mücadelesi”dir.

İkincisi ve Kilise'nin öne çıkardığı ise, bunun “Dinin savunulduğu bir savaş” olmasıdır.

Sonuçta hangisi kabul edilirse edilsin, ‘Vartanyanların Savaşı’nın Ermeni kimliği üzerinde oynamış olduğu milli ve dini rol yadsınamaz.

Şöyle ki, Ermeni kimliği üzerinde iz bırakmış iki önemli vakadan biri 1915’te yaşananlar ise bir diğeri de M. S 451’deki bu savaştır.

1915 mazlumiyeti, 451 ise kahramanlığı simgeler.

Kahramanlık ve mazlumiyet ise yine Doğulu kimliklerin iki vazgeçilmezidir.

Vartanants’ın bugüne intikal eden anlamı Kilise’nin tercümesinin hakimiyet sağladığına işaret eder.

Ateşe tapan Persler’in büyük baskısına direnerek muharebe meydanında can veren ama dininden dönmeyen kahramanlar, bir yandan milliyetçi bir kimliğin oluşmasında vazgeçilmez bir öğe olan kahramanlık olgusunu tamamlarken, Kilise’nin öneminin de artık silinemeyecek bir şekilde kimliğe kazanmasını sağlamışlardır.

Sonuçta, Vartanyanlar’ın savaşı Ermeniler’in yenilgisiyle sonuçlanmış olsa da, dininden dönmemenin bir simgesi haline gelmiş ve Hristiyanlığı Ermeni kimliğinin vazgeçilmezi haline getirmiştir.

“Kaç Vartanlar”ın (Cesur Vartanlar) kahramanlıkları Ermeni tarihinden Ermeni kimliğine akan, hemen her yıl yinelenen bir ritüeldir.

Diaspora ve Ermenistan’daki Ermeni okullarındaki sınıflarda bir duvarda 1915 anlatılırsa, diğer duvarda da Kaç Vartanlar anlatılır.

Milliyetçiliğin dinden bağımsız bir görünüm arzetmesi ise nispeten son yüzyılda görülür.

“Dinsiz Ermeni kimliği” denemesi üç çeyrek asırlık Sovyet döneminin bir ürünüdür. Bu dönemde hem yerel milliyetçilikleri hem de dinsel inanışları sosyalist öğretinin materyalist felsefesiyle yoketmeye çalışan sistemin elde ettiği başarının, kabul etmek gerekir ki, bir ayağı topaldır. Materyalist felsefenin bir miktar insanları dininden imanından ettiği görölse

de milliyetçilik aynı akıbeti yaşamaz. Sonuçta koca Sovyet dağılır ve bu milliyetçi direnişler Asya kıtasında yeni ve bağımsız cumhuriyetlere dönüşür.

Sovyet dönemi, bağımsızlığını kazanan diğer halklar için olduğu gibi, Ermeniler için de yeni bir kültürün temellerinin atıldığı süreçtir.

Bu dönemde sosyalist, dinsiz ve de milliyetçi aydınların sayısı artar.

Ermeni kültürü ve sanatında kilisenin etkisinden uzak bağımsız eserler verilir. Ermeni kültürü ve sanatı yerelliğinden sıyrılır ve evrensel değerlerle buluşur. Evrensel düşünebilen ve eserler veren temsilciler bu dönemde ortaya çıkar.

Doğrudur, Sovyet dönemi Kilise'yi ezmiştir ancak Ermeni kültürünün de evrensel boyutlara heveslenmesine yol açmıştır.

Bugün Ermenistan'da yaşayan Ermeniler'in büyük bölümünün kilise ile araları mesafelidir. Onun içindir ki Kilise bağımsızlık sonrası tüm performansını bu mesafeyi azaltma hamlelerine adanmış, toplum üzerinde kaybettiği etkinliğini yeniden tesis etmek için yoğun bir çaba içine girmiştir.

Kilise'nin çabası kendi içinde anlaşılır olmakla birlikte artık kabul etmek gerekir ki, hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır.

Bundan böyle Ermeni kimliğini geçmişteki değerlerle tanımlamak yetersiz kalacaktır.

Eğer yaşam bugün gelmiş 8 milyonluk Ermeni dünyasının 5 milyona yakını dünyanın dört bir yanına dağıtmış ve hemen hepsini birbirine benzemez "Çift kimlikliler" haline dönüştürmüş ise, bugün bizatihi Ermenistan'daki yurttaşların büyük bölümü halen kendi bağımsızlıklarını terkedip başka ülkelerde yeni yaşam biçimleri arıyor iseler, gayrı Ermeni kimliğini Kilise'nin tanımladığı sınırlar içerisine hapsetmek çabaları abesle iştigalden başka bir anlam taşımaz.

Kabul etmek gerekir ki, Ermeni kimliğini salt dinsel motifler ve milli söylemlerle sınırlamak artık mümkün değildir.

Kimlikteki çeşnilik artmaktadır ve kimliğin tarifine de yeni cümleler gerekmektedir.

Ermeni kimliği üzerine (4) Pratik kimliğin teorisi

19 Aralık 2003

Ermeni kimliğindeki çeşniliğin artmasının en önemli sebeplerinden biri Diaspora olgusudur. Ermeni halkının dünyanın dört bir yanına savrulmuşluğunu anlatan bu kavram, asırlarca Anadolu coğrafyasında birarada yaşamış kadim bir halkın çok büyük bir bölümünün son yüz yıllık süreç içerisinde yaşadığı zorunlu göç serüveninin somut ürünüdür. Diaspora olgusu sadece Ermeni halkının ana topraklarından kopuşunu ifade etmez, bu aynı zamanda asırlarca birlikte yaşamış bir halkın coğrafî anlamda da birbirinden kopuşunu anlatır. Bir ulusu oluşturan “toprak bütünlüğü”nün büyük oranda ortadan kalkışına delalet eder.

Bunun ise ulusal kimlikte yaratacağı tahribat kaçınılmazdır.

Ve ne yazık ki Ermeni halkı son iki asırda bu tahribatı çok ağır bir şekilde yaşamıştır.

Bu tahribatın Ermeni kimliğinde yarattığı etkinin yansıyışını anlamak için bu noktada Ararat’ın (Ağrı Dağı) Ermeni dünyasında oynadığı o simgesel role değinmek gerekir.

Bu simge, Ermeni halkının kaybettiğı toprak bütünlüğüne olan hasretidir.

Ancak bu hasreti sadece “Bir toprak ya da dağ parçasına olan özlem” olarak tanımlamak yetersiz kalır.

Ermeni halkı için Ararat’ın yaydığı gölge Ermeni halkının 4 bin yıllık varlığını simgeler.

“Nuh Nebi”den beri sonsuz bir varoluşun zirvesidir.

Sadece geçmiş değil aynı zamanda gelecektir.

O hasretin bittiğı yerde kimliğin de biteceğı sanılır.

O nedenledir ki Diaspora’daki tüm Ermeni okullarında, kiliselerinde, kulüplerinde, derneklerinde ve hemen hemen her Ermeni evinde bir Ararat görseline ya da amblemine rastlamak mümkündür.

Ermeni şarkıları ve şiirlerinin önemli bir bölümü hep Ararat’dan yankılanır. Ararat, bugün Ermeni dünyası için sadece Erivanlılar’ın her sabah gözlerini onunla açtıkları bir uzaklık değil, dünyanın beş kıtasındaki Ermeniler’in duvarlarına astıkları bir yakınlıktır.

Ermeniler’in Diasporalı oluşlarının başlangıç noktasını salt 1915’in yarattığı zorunlu göçle anlatmak bir miktar haksızlık sayılır. Tipik bir Doğu milleti olan Ermeniler’in Batı’ya eğilimlerinin diğer Doğu milletlerinin (özellikle de Müslümanlar’ın) önünde olduğunu zikretmek ve Ermenilerin Batı’ya göçünün ekonomik ve ticari nedenlerle 19. yüzyılın başlarına dek uzandığını da belirtmek gerekir.

Batı’ya yönelim Ermeni burjuvazisinin ve küçük burjuvazisinin eliyle Avrupa ve Amerika’ya tek tük açılımlar sağlamış, bu açılımlar zamanla oralara yerleşmelere kadar varmıştır.

Bu süreç içerisinde gerçekleşen Diasporalılık daha ziyade yaban ellerde oluşmuş gönüllü Diasporalılığa tekabül eder ki bunun oluşmasında, Anadolu topraklarında etkin faaliyet gösteren Misyonerler’in de azımsanmayacak rolü olmuştur.

Sonuç olarak, 20. yüzyılın başlarına gelirken artık Fransa’da Katolik Ermeniler’in, Amerika’da Protestan Ermeniler’in oluşturdukları yerleşik Ermeni kolonilerine rastlamak mümkündür.

Ermeni halkının Batı'ya yönelimi bir tür kimliksel özelliktir ve tek göstergesi de Diaspora'ya göçü değildir. Asıl göstergeyi Batı kültürünün Doğu'ya akışında oynadığı öncü rolde aramak gerekir. Ermeniler Batı'daki tüm çağdaş yeniliklerin Osmanlı topraklarına akışında öncü rol oynamışlar, güzel sanatlardan, edebiyata, tiyatrodan müziğe, mimariden teknolojiye, birçok alanda uygarlığın gelişen süreçlerini bu topraklara taşımışlardır.

Ermeniler'in bu özelliğinin temelini sadece Hıristiyan olmalarıyla açıklamak eksik kalır. Asırlardan gelen yerleşik toplum olma özelliğiyle, kentli olma kültürünün getirdiği davranış biçiminin de Batı'yla kolay örtüşmede azımsanamayacak etkisinin olduğu kuşkusuzdur.

Bugün dahi Ermeni dünyasının kimliğindeki çözülmeye, bu Batılı değerlere çok kolay intibak etme büyük rol oynar. Diaspora'da hatta Türkiye'de yaşayan orta ve yukarı sınıf ailelerin büyük çoğunluğunun çocuklarının yabancı marka kolejlerde eğitim almalarının sosyolojik verisi de ancak bu intibak hızıyla açıklanabilir.

Ne var ki, Ermeniler'in Batı'ya kolay adaptasyonu kimlik ('yitirilmesi' dememek için) değişiminin de ta kendisi olmuştur.

Diasporalı oluş Ermeni kimliğine sonuçta yeni bir boyut getirmiş, bugün sayıları yaklaşık beş milyonu aşan büyük bir nüfusu kendi içinde çift kimlikli bireyler haline dönüştürmüştür. Bu çift kimliklilik salt hem Amerikalı hem Ermeni olmakla sınırlı bir görünümü değil, daha ziyade yeni kimlikle- eski kimliğin çatıştığı, teorik bir kimlikle pratik bir kimliğin çelişmesini ifade eder. Teorik kimlik Ermeni olma idealinin unutulmamasına, pratik kimlik ise yaşanana tekabül eder.

Eski kimliğin yeri ne yazık ki nostaljiktir ancak buradaki "eski" tanımı artık "bitmiş olan" ya da "eskiyen" anlamında değil "etkinliğini yitirmiş olan" anlamındadır... Bu haliyle de yaşanan değil yaşatılmaya çalışılanıdır.

Yaşatılmaya çalışılanın yeri ise ne yazık ki günlük yaşamın ta kendisinde değil, her biri özel gayret gerektiren günlük yaşamdan kotarılmış anlardadır.

Diasporadaki tüm kurumlaşmaların hedefinde işte bu teorik kimliği yaşatma azmi yer alır. Başarının göstergesi ise pratik kimlikten teorik kimliğe aktarılanla orantılıdır. Çocukları ve gençleri Ermeni okullarına gönderebilmek, Ermeni kurumlarında daha fazla biraraya getirebilmek, birlikte dans partileri yapmalarını sağlamak, kiliseye gitmek, derneklerde kültürel geceler düzenlemek, müzik ve folklor gösterileri yapmak, işte bu pratik kimlikten çalınan zamanları anlatır.

Acı olan ise şu ki, bu özel etkinlikler, kimliği yaşamak için değil, kimliği yaşatmak adına düzenlenir.

Ve nihayet kabaca bir tanım yapmak gerekirse...

Ermenistan kimliğinin yaşandığı, Diaspora ise kimliğin yaşatılmaya çalışıldığı alandır.

Ermeni kimliği üzerine (5)
Batı: Cennet ve Cehennem

26 Aralık 2003

Yaşadığımız çağda bir diasporaya sahip olmak sadece ‘kaderin sillesini yemiş’ halkların değil, hemen hemen yeryüzündeki tüm ulusların yaşadığı bir gerçekliktir. Küreselleşme giderek yeryüzünü her zamankinden daha karışık bir yapıya dönüştürmekte, hiçbir milletin birbaşına kendi içine kapanmasına ve kendi etnik homojenliğinde kalmasına izin vermemektedir. Herkesin birbirine karıştığı, dünyanın giderek daha melezleştiği günümüzde, son yıllarda keşfedilen ve çağın yaşam biçimi olarak benimsenmeye çalışılan çokkültürlülük kavramı işte bu karışmanın dayattığı bir sonuçtur.

Bugün artık yeryüzündeki her milletin bir de diasporası vardır ve ana kimliğini yaşayamamak salt Ermeniler’in değil tüm diasporaların kaderidir.

Yaşadığımız çağ, zorunlu göçlerin oluşturduğu “Klasik diasporalar”a bugün artık gönüllü göçlerin oluşturduğu “Modern diasporalar”ı da ekleyerek, yeryüzündeki tüm halkları birbirlerine doğru bir açılıma sürüklemektedir. Evrenselleşme ve dünya yurttaşlığı gibi kavramlar, işte bu gidişatı anlatan terimlerdir.

Ne var ki bu dışa açılımla birlikte yaşanan içe kapanma da yine her diasporanın yaşadığı temel paradokstur.

Kendi ulusal bütünlüklerini, terkettikleri vatanlarında bırakan diasporalıları, yeni yerleşim bölgelerinde ana kimliklerini hiç olmazsa yaşatmaya çalışmak kaygısıyla birbirlerine sığınmakta, ulusaldan grupsala inen kimliklerini, kapalılaşan bir mevzi alanla korumaya çalışmaktadırlar.

Ne var ki bu kapalı alan, kimliği yaşamaya yetmemekte, bir zaman sonra ise doğru dürüst yaşanamayan kimliğin bizatihi mezarı haline dönüşmektedir.

Farklı diasporalarda farklı tonların olduğu da bir diğer gerçektir.

Özellikle de klasik diaspora ile modern diaspora taşıdıkları kaygı açısından birbirlerinden hayli farklılık gösterirler.

Sonuçta birincisi -Ermeniler’de olduğu gibi- diasporalılığı kendi seçmemiş buna zorlanmıştır, ikincisi ise kendisine yeni bir dünya yaratmakla ilgili gönüllülüğün sonucudur. Yunan kolonilerinin Avustralya’daki, Çin mahallelerinin Amerika’daki, Fransız burjuvazisinin Kanada’daki, Türk köylüsünün Almanya’daki varlığı modern diasporalılık kavramının tipik örneklerinden sadece birkaçıdır.

Kaldı ki aynı etnik diasporalar içinde bile zamana ve nedene bağlı olarak farklı ruh halleri sözkonusudur. Sözelimi 1915 kuşağının ruh haliyle bugün Ermenistan’dan ekonomik nedenlerle göç edenlerin hali arasında farklılıklar görülmesi çok doğaldır.

Örneğin, birincisinde ne yapıp edip çocuğunu bir Ermeni’yle evlendirmek kaygısı, ikincisinde bir Amerikalı’yla evlenmeye ve an önce Amerikalı olmaya dönüşebilmektedir.

Ermeni kimliği üzerine düşünürken gerçekçi bir diaspora analizi şarttır, diaspora Ermenileri’nin geçirdiği tarihsel evrelerin iyi incelenmesi gerekir çünkü bu evrelerin bugün yaşanan kimlik sorunundaki rolü büyüktür.

Ermeniler’in iki yüzyıl öncesinde ticari ve dini reflekslerle başlayan diasporalılışmaları, 1915 ile zorunluluğa, daha sonra Ortadoğu ülkelerinden Batı’ya süren bir devamlılıkla

kendi içinde ikinci bir göç hareketliliğine, Cumhuriyet döneminde Türkiye'den göçlerin sürmesine ve nihayet bağımsızlığını kazandıktan sonra da Ermenistan'dan yarı gönüllü, yarı zorunlu göçe kadar bir çok aşama içerir ve bu aşamaların herbirinin yarattığı kırılma noktaları mevcuttur.

Ermeni diasporasının bugünkü fotoğrafına baktığımızda görülen manzara bu kırılma noktalarının ne denli yokedici sonuçlara yol açtığını çok iyi gösterir.

Başta Rusya olmak üzere Sovyetler'den kopan birçok cumhuriyette toplam Ermeni sayısının birbuçuk milyonu aştığı tahmin edilmekte ancak Rus ve Slav kültürünün etkisiyle büyük bir kimlik erozyonu yaşanmaktadır.

Amerika kıtasında da yine bir buçuk milyonu aşkın nüfus olmasına rağmen, şiddetli bir asimilasyon görülmektedir. Keza yine Avrupa kıtasında 800 bine yakın bir nüfus da, hem okul hem de kilise sayısıyla kimliğini yaşayacak bir konumdan çok uzaktır.

Ermeni diasporasının kimliğini daha iyi koruyabildiği bölgeler -şaşırtıcı gelse de- daha ziyade Orta Doğu'daki İslam ülkeleri olmuştur.

İran, Irak, Suriye, Lübnan, Mısır gibi ülkelerde İslami cumhuriyetlerin tanıdığı kısmi özgürlük ortamı içerisinde tam bir kapalı cemaat yaşantısı sürdüren bir milyonu aşkın Ermeni, çok sayıda okullarıyla, kiliseleriyle, dernekleriyle Batı'daki diasporaya nispet edencesine çok daha dikkat çekici bir biçimde kendi kimliğini korumayı becerebilmiş ama ne yazık ki son otuz yıl içerisinde bölge ülkelerinde yaşanan sıcak savaş ortamlarının verdiği güvensizlikle, buradakilerin büyük çoğunluğu da çareyi Batı'ya göçmekte bulmuştur.

Bu örnekten bakıldığında şu sonucu çıkarmak olasıdır:

Batı'da kimliklere tanınan geniş özgürlükler ve olanaklar ne yazık ki bir tür kimliklerin erimesini kolaylaştırıcı katalizör işlevi görmüş, Doğu'daki özgürlük kısıtlamaları ise kimliklerin korunmasındaki inadin belki de baş sebebi olmuştur.

İhtimal ki Müslüman ülkede her gün dinlenen beş vakit ezan sesi aynı zamanda bir Ermeni'ye "Sen bir Ermenisin ve Hristiyansın" çağrısıdır ve bu hiç de yabana atılmaması gereken bir uyarıcıdır.

Görünen o ki, Batı'nın özgürlükler cenneti kimliklerin cehennemine dönüşmekte, çokkültürlülük adına kimliklere tanınan kolaylıklar ise ne yazık ki bu cehennemin ateşini söndürmeye yetmemektedir.

Ermeni kimliği üzerine (6)
Ermeni'nin "Türk"ü

23 Ocak 2004

Küresel ve evrensel değerlerin yerel değerleri tahakküm altına aldığı çağımızda, kültürel kimliğini tam anlamıyla yaşamak bir yana, kimliğini bir nebze yaşatabilmek için dahi Diasporanın özel çaba göstermesi gerekir.

Bu özel çabanın ise her zaman için özel nedenlere ve araçlara ihtiyacı vardır.

Ermeniler ve Yahudiler bu özel nedenlere sahip Diasporanın bilinen iki klasik örnekleridir.

Her ikisinin de özel nedeni aynıdır... Soykırımı uğramış olmak.

Dolayısıyla onlara kimliklerini korumayla ilgili insanlığın tanıdığı hak bir miktar ayrımcı ve pozitif durumda olmalıdır.

Hakikaten de, Yahudiler bu pozitif hakkı layıkıyla kullanabilmiş ve kimliklerini korumada onlara bahşedilen toleransı çok iyi değerlendirerek, dini inanışlarından aldıkları "Tanrının ayrıcalıklı halkı" ünvanını dünyadan aldıkları "Yeryüzünün ayrıcalıklı halkı" noktasına kadar taşımışlardır.

Ne var ki aynı durum Ermeni halkı için sözkonusu olmamıştır.

Dünya Yahudi soykırımına karşı gösterdiği hassasiyeti Ermeniler'den esirgemiş, bu ise Ermeni kimliğinde en büyük tahribatın yaşanmasına sebep olmuştur.

"Hakkı esirgenmiş Ermeniler" bundan böyle kimliğini "Gerçekleri talep etme inad"ı üzerinden yaşamaya çabalamış, gelinen noktada da bu inat Diaspora Ermeni kimliğinin temel düsturu haline dönüşmüştür.

Diasporanın ilk kuşakları için ayakta kalabilmenin, tükenmemenin adı olan bu inat, üçüncü ve dördüncü kuşaklarla birlikte gerçekleri dünyaya kabul ettirme inadına dönüşmüştür.

İşte bu inadın ortaklaşmış hali Ermeni Diasporasının ruhsal pozisyonunu yansıtır.

Bu ruhu sürekli tutmak ise Ermeni kimliğini yaşatmanın temel aracı durumundadır.

Dünyanın gerçekleri hâlâ kabul etmemiş olması bir yana, Ermeni kimliğini asıl tahrip eden, Türkler'in bu konuda kıllarını bile kıpırdatacak bir yaklaşım içinde olmamalarıdır.

Nitekim kıyaslandığında görülecektir ki, Yahudiler'in bugünkü seviyeye erişmesinde asıl etken kendi becerilerinden ziyade, onlara soykırım uygulayan Alman halkının sonradan oynadığı şefkatli roldür.

Soykırım sorumluluğunu üstlenen Almanlar'ın Yahudiler'den özür dilemesiyle birlikte bu halk yaşadığı travmayı üzerinden atarak ruh sağlığına kavuşmuş ve ancak bundan sonra kültürel kimliğinin açılımlarını sağlayabilmiştir.

Ne var ki Ermeni halkının travmatik hastalığı hâlâ sürmektedir ve kimliği asıl kemiren ve tüketen de bu sağlıksız ruh halidir.

Ermeni kimliğini analiz ederken "İslam" ve "Türk" olgularının bu kimlik üzerinde oynadığı rolün hakkını teslim etmek gerekir.

Sonuçta Ermeniler'in bin yılı aşkın süre İslamla ve Türklerle yaşanmış bir biraradalığı mevcuttur.

Öyle ki, Ermenileri Batılı Hıristiyanlar'dan ayıran önemli özelliklerden biri, onların öteden beri İslamlarla birlikte yaşamış olmalarıdır. Batılı Hıristiyanlar daha ziyade Hıristiyan-

Hristiyan'a yaşarken, Ermeniler çoğu kez İslamlarla yan yana, kimi zaman da iç içe yaşayarak farklı bir deneyimin sahibi olmuşlardır.

Bugünün güncel tartışmalarında çok söylenegeldiği gibi Avrupalı Hristiyanlar, Müslümanlar'ın da içinde yer aldığı çokkültürlü bir yaşam biçimine henüz yeni yeni adapte olurken, Ermeniler Doğudaki Hristiyan milletler gibi (Süryaniler, Keldaniler v.s) bu realiteyi iyi ve kötü yönleriyle uzun süre yaşamışlardır.

Dolayısıyla asırlar süren bu İslamla biraradalığın Ermeni kimliğinin şekillenmesinde de yadsınamaz bir rolü elbette olacaktır ancak Ermeni kimliğinin bugünkü yapısını şekillendiren ve Ermeni kimliğinde bir tür kanserojen tümör işlevi gören asıl etken "Türk" olgusudur.

Ermeni'nin ve Türk'ün birbirleriyle ilişkileri ve birbirlerinden etkileşimleri öyle iki kelimeyle geçiştirilecek bir sıradanlıkta değildir. Asırlar süren ilişkilerde birbirinden alınan o kadar çok iyi ve kötü kimlik donanımları sözkonusudur ki, kimi zaman davranış biçimlerinde birini diğerinden ayırmak hayli güçtür.

Yaşanılan birliktelik öylesine derindir ki bu birlikteliğin bozuluşunu ihanet olarak tanımlamak her iki tarafın da kullandığı karşılıklı bir argümandır. Ermeni milletini Sadık millet olarak adlandıran ancak daha sonra ihanet ettiklerini iddia eden Türk görüşü karşısında, Ermeniler 1915'te yaşananları salt bir halkın topluca imhası olarak yorumlamaz, bunun aynı zamanda asırlar süren ilişkiye ihaneti de içinde barındırdığını belirtirler.

Türk-Ermeni ilişkisinin günümüzde geldiği nokta ise şudur: Ermeniler ve Türkler birbirlerine bakışlarında klinik iki vaka durumundadırlar. Ermeniler travmalarıyla, Türkler de paranoyalarıyla.

İçinde debelendikleri bu sağlıksız halden kurtulmadıkça -Türkler belki değil ama- Ermeniler'in kendi kimliklerini sağlıklı şekilde yeniden yapılandırmaları mümkün gözükmemektedir.

Özellikle Türkler 1915'e bakışlarında empatik bir yaklaşıma girmedikçe Ermeni kimliğinin sancılı kıvranışı devam edecektir.

Sonuçta görülüyor ki işte "Türk" Ermeni kimliğinin hem zehiri, hem de panzehiridir. Asıl önemli sorun ise Ermeni'nin kimliğindeki bu Türk'ten kurtulup kurtulamayacağıdır.

Ermeni kimliği üzerine (7)
“Türk”ten kurtulmak

30 Ocak 2004

Ermeni kimliğinin “Türk”ten azad olmasının görünür iki yolu var. Bunlardan biri, Türkiye’nin (devlet ve toplum olarak) Ermeni ulusuna karşı empatik bir tutum içine girmesi ve nihayetinde Ermeni ulusunun acısını paylaştığını belli edecek bir anlayış sergilemesidir. Bu tutum hemen olmasa da, zaman içinde “Türk” unsurunun Ermeni kimliğinden uzaklaşmasına yol açabilir.

Ne var ki bu şıkkın gerçekleşmesi şimdilik zor bir olasılık.

İkinci yol ise bizzat Ermeni’nin “Türk”ün etkisini kendi kimliğinden atması.

İlkinde göre bu ikincisi, daha bir kendi iradesi ve inisiyatifine bağlı olduğundan, gerçekleşme ihtimali daha fazla.

Esas olarak tercih edilmesi gereken yol da budur.

Ermeni dünyasının bunu nasıl başarabileceği ise tamamiyle mevcut duruma yeni bir anlayışla bakabilmesiyle ilişkilidir.

1915’e bakmak örneğin...

Ermeni dünyası yaşadığı tarihi dramın gerçekliğinin farkındadır ve bu gerçeklik bugün dünya ülkelerinin ya da Türkiye’nin kabul edip etmemesiyle değişecek değildir. Onlar kabul etmese de Ermeni ulusunun vicdanında olan bitenin adı başından beri kazanmıştır. Dolayısıyla Dünya’dan ne de Türkiye’den bu gerçekliğin tanınmasını beklemek Ermeni dünyasının yegâne hedefi olamaz.

Gayrı herkesi kendi vicdansızlığıyla başbaşa bırakma zamanı gelip de geçmiştir.

Bu gerçekliği kabul edip etmemek esasen herkesin kendi vicdani sorunudur, bu vicdan da temelini bizatihi insanlık denilen ortaklığımızdan -“İnsan” kimliğimizden- alır.

Dolayısıyla gerçeği kabul edenler, asıl olarak kendi insanlıklarını arındırırlar.

Ermeni kimliğinin sağlığını Fransız’ın, Alman’ın, Amerikalı’nın ve ille de Türk’ün soykırımı kabul edip etmemesine endeksli bir durumda bırakmak, Ermeni dünyasının artık terk etmesi gereken bir hatadır. Gayrı bu hatadan uzaklaşmanın ve “Türk”ü Ermeni kimliğindeki bu etkin rolünden ötelemenin zamanı gelip de geçmiştir.

Ermeni kimliğinin çektiği bunca sancı artık yeterlidir, sancıyı bundan böyle biraz da insanlık denen aleme terketmek gerekir.

Kimliksel dinginliğini “Türk”ün olumsuz ve kayıtsız varlığına kilitleyen Ermeni dünyasının, tüm ortak performansını dünya üzerinden “Türk’e baskı uygulamaya ve soykırımı kabul ettirmeye ayırması, ne yazık ki kimliğin uyanışını erteleyen koca bir zaman kaybından başka bir şey değildir.

Ermeni dünyası, kimliğinin geleceğine bundan böyle, öylesi kavramlar yüklemelidir ki bu kavramlar bu ulusun körelmiş üretim yeteneğini tekrar fişekleyebilecek iticilikte olsun.

İşte bu nedenle, “Kendi acısını sırtlayacak ve gerekirse mahşere kadar da onuruyla kendisi taşıyacak” bir anlayışı Ermeni kimliğine hakim kılmak en temel yönelim olmalıdır.

Aksi durumda Ermeni dünyası kendini başkalarının gerçeği kabul edip etmeme insafına zincirlemiş olur ki...

Bu da gerçek tutsaklığın ta kendisidir.

Ermeni dünyasının kendisini “Türk”ten kurtardığında, kimliğinde bir boşluk yaşayacağını ve özellikle de Diaspora Ermenileri’nin kimliksel çözünürlüğünün hız kazanacağını sananlar aldanırlar.

Ermeni kimliğinde “Türk”ten geriye kalacak boşluğu dolduracak çok daha yaşamsal bir olgu sözkonusudur o da bizatihi bağımsız Ermenistan devletinin varlığıdır.

Bundan onbeş yıl önce var olmayan bu yeni heyecan, artık her türlü etkinin ve etkenin üstünde Ermeni kimliği üzerinde büyük bir rol oynamaya namzettir.

Ermeni dünyasının geleceğini, bu minik ülkenin gelecekteki refahına ve içinde yaşayanların mutluluğuna endekslemesi aynı zamanda kendi kimliğini rahatsız eden sancılardan kurtuluşunun da bir işareti olacaktır.

Ermeni kimliğinin “Türk”ten kurtuluşunun yolu gayet basittir:

“Türk”le uğraşmamak...

Ermeni kimliğinin yeni cümlelerini arayacağı yeni alan ise artık hazırdır:

Gayrı Ermenistan’la uğraşmak.

Ermeni kimliği üzerine (8)
Ermenistan'la tanışmak

13 Şubat 2004

“Türk”ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asil damarında mevcuttur.

Yeter ki bu mevcudiyetin farkında olunsun.

Bu farkındalığın asil sorumlusu ise Diaspora'ya yayılmış Ermenilerden ziyade Ermenistan yönetimleridir. Ermenistan hükümetlerinin sorumluluklarının bilincinde olmaları ve gereğini yerine getirmeleri aslolandır.

Ne var ki 12 yıllık bağımsızlık döneminde Diaspora ile Ermenistan ilişkilerine bakıldığında, Ermenistan hükümetlerinin henüz bu sorumluluğun bilincine yeterince varmadıkları görülür. Birkaç gösterişli “Pan Armenian Buluşması” dışında işlevsel bir “Diaspora-Ermenistan buluşması” mekanizması dahi kurulamamıştır.

Ermenistan'ın Diaspora ile ilişkileri bazen Diaspora'nın bazen de Ermenistan'ın inisiyatifinde ağır aksak yürütülmüş, kalıcı ve daha ziyade Ermenistan merkezli bir kurumlaşmaya gidilememiştir.

Oysa Ermenistan'ın çoktan özel ve çok güçlü bir Diaspora Bakanlığı kurmuş olması gerekirdi. Bu bakanlık sayesinde de dünyanın en ücra köşelerine dahi dağılmış ve dağılacak tek Ermeni bireyinin dahi nasıl kucaklanabileceği temel bir kaygıya dönüştürülebilir, sonrasında bu kaygı doğrultusunda hareket edilir ve buna göre projeler geliştirilebilirdi. Bunun yapılmamış olması hâlâ büyük bir eksik olarak gözüküyor. Bu kaygısızlığıyla Ermenistan kendisinin ne denli bir ana kök olduğunun farkında değil ki Diasporadakiler'e de bunu hissetirebilsin.

Bu da gösteriyor ki Ermenistan elbette layık ama Ermenistan yönetimleri henüz Diasporalıya layık değil.

Ermenistan'ın Diasporalı bireyle kuracağı birebir ilişkinin Diaspora Ermeni'sinin kimliğinde ve kimliğin yeni cümlelerinin kuruluşunda oynayacağı rol çok büyüktür ve tartışmasızdır.

Bugün Diaspora'da açık tutulan Ermeni okullarının, dil kurslarının, sosyal ya da kültürel kurumların ya da diğer tüm kollektif faaliyetlerin yegane amacı Ermeni kimliğini yeni kuşaklara taşımak, korumak ve mümkünse geliştirmektir. Bu amaç için milyonlarca dolar harcanır. Sonuçta elde edilen, bilinen ama konuşul(a)mayan bir dil ile arada bir kilisesine giden ama o kadarla yetinen bir kimliktir.

Oysa diğer taraftan öyle bir gerçek vardır ki bunun gereğini yerine getirmek artık kaçınılmazdır.

O da Ermenistan'la Diasporalı'nın kuracağı moral diyalogun bizatihi kendisinin en doğal okul olduğudur.

Diasporalı gencin bu okullarda okumamış, bu kiliselere gitmemiş olsa da bir kez Ermenistan denilen doğal okulla tanışması kimliği için çok şey ifade eder.

Diaspora gencine on yıllar içinde eğitimle ve kiliseyle verilen Ermeni kimliğiyle, o gencin Ermenistan'ı bir kez ziyaret ederek edineceği kimlik arasında ikincisinin lehine ağır basan bir köklülük söz konusudur.

Bu dediğimizin ne denli doğru olup olmadığını denemek o denli pahalı bir şey değildir. Bir kenara ayırılacak üç beş kuruşla bir gencin yıllık tatilinin 15 gününü Ermenistan sokaklarında geçirmesi pekala sağlanabilir.

Ermenistan'ı ziyaret eden ve öncesinde Ermeni kimliğinden bir hayli de uzak gözükten gencin, 15-20 günlük bu sürede edinmiş olduğu kimliğin nasıl damardan absorbe edildiği görülecektir.

Artık o dakikadan itibaren gencin bu kimliğini dünyanın neresinde yaşıyor olursa olsun unutması bir daha olanaksızdır.

Gayrı o kimlik ona damardan şırıngalanmıştır...

Dolayısıyla gençler için Ermenistan'a özel seyahat turlarının düzenlenmesi birincil derecede kimlik kazandırıcı faaliyettir. Bu çalışmalar ne pahasına olursa olsun her yerde yıllık programların başına alınmalıdır.

Ermeni kimliğin doğrudan Ermenistan'dan edinilecek cümleleri, kelimelerle anlatılamayacak denli zengin kazanımlardır.

Bu durum, saksıda yetiştirilmeye çalışılan narin bir bitkinin kendi toprağı, kendi suyu ve kendi güneşiyle tanışmasına da benzetilebilir.

Denemesi bedavadır... Herkese önerilir.

Ermeni kimliği üzerine (9)

Farklı halklar... Farklı haklar

30 Nisan 04

Ermeni dünyasının asırlarca süren, bağımsız bir devlete sahip olma arzusu her ne kadar bugün gerçekleşmiş gözükse de, halen Ermeniler’de belli bir huzursuzluğun ve kaygının varlığı göze çarpmaktadır. Bu yabana atılacak bir kaygı değildir ve Ermeni kimliğinde belirleyici bir rol oynadığı gerçektir.

Ermenistan’ın bağımsızlığını koruyup koruyamayacağı, güvenlik içinde kalıp kalamayacağı, en önemlisi de kendi içinde ve bölgesinde istikrar kurup kuramayacağı, halkının ekonomik ihtiyaçlarını karşılayıp onları mutlu kılıp kılamayacağı bir yandaki kaygıların, öte yanda da bizatihi Diaspora’nın geleceğinin ne olacağı diğer bir kaygıdır. Gerçi oralarda çok uzaklarda bağımsız bir Ermenistan devleti mevcuttur ancak bu devletin bugünkü konumu ile dünyaya yayılmış üçte iki çoğunluktaki Ermeni Diasporası’nın sorunlarına da çözüm getirebileceği kuşkuludur.

O nedenledir ki henüz bağımsızlığın ardından kısa bir süre geçmesine rağmen o gün bugündür Ermenistan’a yardım eden Diaspora artık kendi kendine sormaya başlamıştır. “Peki bize kim yardım edecek?”

Bugün artık “Ermenistan’ı düşünmekten kendini düşünemeyen bir Diaspora”nın varlığından söz edilmekte ve silkelene bir miktar kendisine dönmesi tartışılmaktadır. Üstelik de bu yardım kavramının sadece ekonomik boyutu değil, maddi manevi birçok boyutu sözkonusudur.

Ermeni Diasporası’nın kimliğini ciddi şekilde bir kaygı bürümüştür ve bu kaygı değişik renklerde yaşam içinden kendi pratiğini ortaya koymaktadır.

Ermenistan Diasporası’nın en büyük kaygısı ise kaygısız davranan Ermenilerdir.

Kilisesine, kültürüne, diline ve göreneklerine karşı ilgisiz ve kaygısız davrananların varlığı ve çoğalması bugün Diaspora’nın en birincil sorunudur.

Bu sorunun sahiplerine göre, asimilasyonun doruk noktalarını yaşayan bu insanların böyle davranmaya hakları yoktur. Onlar nasıl bir soydan geldiklerini ve daha doğuştan nasıl bir ek sorumlulukla doğduklarını hiçbir zaman unutmamalı ve bu sorumluluklarının gereğini yerine getirmelidirler.

Hele de karma evliliğe tevessül edenler..! Bunlar Ermeni halkının geleceğine en büyük kötülüğu etmektedirler!

Bu görüşe göre, bazı halkların evrensel olma ve evrensel değerlere yönelme hakları şimdilik lükstür ve ütopyadır. Her halkın değil ama bazı halkların kaygılanma hakkı en geçerli haktr.

Bugün bir Fransız’ın ya da Alman’ın ya da İngiliz’in karma evlilik yapması sorun bile teşkil etmeyebilir ancak soyu büyük kayıplar vermiş bir ulusun evlatlarının eşdeğer bir kaygısızlık içinde davranmaları asla kabul edilemez.

Soyunu korumak ve devam ettirmek bizatihi hemen her canlı varlığın temel içgüdüğü olmasına rağmen, bir insan soyu ve kültürü için bunu görmezden gelmek nasıl mümkün olabilir?

Elbette Ermeni ulusu da bugün diğer birçok ulus gibi erimekten, tikenmekten korkmayan bir halk konumunda olmak ve bu türden kaygıları hayatından atmak isterdi ancak bugün içine düşürüldüğü durumun vebali ona ait değildir.

O nedenle evrensel dünyanın evrensel insanların Ermeni dünyasının bu ruh halini anlamaları ve ona hak vermeleri gerekmektedir.

Ermeni dünyasının gösterdiği bu hassasiyet evrensel değerlere karşı çıkış değil, yaşamın bizatihi kendi doğasının gereği olan bir direniştir.

Ermeni kimliği üzerine (10)

Karma evlilikler

7 Mayıs 04

Ermenilerde karma evliliklere karşı duruşu bir direniş olarak görenlere dudak büken ve hatta bunu ırkçı bir yaklaşım olarak tanımlayan yeni kuşak Ermeniler'in sayısı da hiç az değildir. Bunlar sadece küreselleşmenin ve evrenselleşmenin de etkisiyle ulus yerine çokulusluluğu, toplum yerine kendi bireyliğini yaşamayı tercih edenlerden ibaret değildir. Hemen her türlü aidiyeti köreltici bir bağımlılık olarak niteleyen "Dünya vatandaşı Ermeniler" de bunlara dahildir ve bu evrensel yaklaşımcılara Ermeni dünyasının muhafazakâr kesiminin verebileceği cevap gerçekten yoktur.

Onlara göre, sorumluluk hissetmeyen birine sorumluluk yüklemek abesle iştigaldır ve bu gibi insanlar zaten baştan birer kayıptır.

Ne var ki işin en acı yanı bu muhafazakâr kesimlerin karşısında yer alan evrenselci kesimler elin yabancıları değil, kendi çocuklarıdır. Muhafazakâr kesimin asıl büyük sıkıntısı başkalarına kimliği yaşamanın sorumluluğunu empoze ederken kendi çocuklarını unutmamasıdır. Muhafazakârlar en büyük sıkıntıyı kendi çocuklarından ve torunlarından çekmektedir.

Bugünkü görüntü göstermektedir ki muhafazakâr ve hayli iddialı kesimelerin bizatihi kendi çocuklarının akibeti dahi benzer gidişattan kaçınılmaz değildir. Nice milliyetçi ve Ermeni kimliğinin nöbetçisi insanların çocuklarının veya torunlarının da karma evlilikler yapıyor olmaları bu kesimlerin de ister istemez hayatın gerçekleri karşısında boyunlarını bükmektedir.

Bu yaşanan acı gerçekler karşısında ise yiğitliği elden bırakmamanın ve bir avuntu bulmanın yolu dünden hazırdır ve Diaspora Ermeni toplumu "Buna da şükür" diyecek kıyaslayıcı bir avuntuyu zorunlu olarak benimsemiştir. Karma evliliklere esasında etnik köken itibariyle karşı çıkan bu kesimler etnik devamlılığı sağlayamadıkları çocuklarının bir Almanla, bir İngilizle ya da Amerikalıyla yaptıkları evliliği "Hiç olmazsa bir Hıristiyan'la evlendi" düşüncesiyle kötünün iyisi olarak değerlendirmekte, Ermeni kimliğinin bu kez dinsel benzeşmesinde sığıntı aramaktadır.

Karma evliliklerde işin en can sıkıcı yanlarından biri ise Ermeni- Müslüman evlenmesinde yaşanmaktadır. Batı Diasporasında az, Doğu ve Ortadoğu Diaspora'sında nispeten daha fazla görünen bu tür karma evliliklerin artmış olması, etnik devamlılığını kaybeden gençlerin sayısına dinsel devamlılığını kaybedenleri de eklemekte, bu da muhafazakâr kesimin yanı sıra Kilise'yi de telaşlandırmaktadır.

Kilise kendi içinde bu tür karma evlilikleri nasıl karşılayacağına ilişkin bir çıkış yolu aramaktadır. Gençleri hepten dışlamak gerçek bir kan kaybına yol açacağından, çiftleri kazanma yöntemi daha mantıklı bulunmakta ve bunun için de kilise gelenek ve göreneklerine bu tür karma evlilik yapanlara has yeni ayin biçimleri eklenmektedir. Ermeni genciyle evlenmeyi kabul eden Müslüman damat ya da gelin adayları için özel vaftiz törenleri düzenlenmekte, onlar için ritüelleri bir miktar azaltılmış ya da değiştirilmiş düğün törenleri yapılarak asimilasyona karşı bir tür direniş sergilenmektedir.

Peki, bir Ermeni Türk'le evlendiğinde bu direniş ne hal almaktadır? İşte sorunun en zorlanan yanı bu noktada başlamaktadır.

Ermeni kimliği üzerine (11)

Kaçınılmazı yaşamak

14 Mayıs 04

Ermeni muhafazakârlar açısından karma evliliklerin en ciddi ve çekilmez çelişkisi Türkiye Ermenileri'ne has olan ve Ermeni-Türk karma evliliklerinde yaşanandır.

Bu tür evlilikler daha başlangıç anlarında her iki tarafın aileleri tarafından -istisnalar elbette hariç- sorun yapılmakta, iki gencin evliliği neredeyse iki ailenin, hatta iki milletin sorunu haline dönüştürölmektedir.

Bu sorunun temelinde hep gizli bir karşı koyuş yer almaktadır.

Kabul etmek gerekir ki bu karşı koyuşta kendiliğinden bir refleksin varlığı sözkonusudur ve bu refleks de kökenini tarihsel yaşanmışlıklardan almaktadır.

Ermeni-Türk karma evlilikleri esas olarak tarihten beri hep bir sorundur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, Ermeniler'in en fazla sızlandığı ve Devlet'e intikal ettirilen temel sorunlarının başında Anadolu'daki kız kaçırılmalar gelir. O tarihlerde dahi bu tür karma evliliklere hoşgöröyle bakılmamış, daha sonra yaşanan tarihsel trajediler ise iki milletin arasını daha da açmıştır.

"Biz birbirimize kız alır, kız verirdik" sözü Anadolu insanına ait bir gurursal söylem olmasına rağmen, ne yazık ki Ermeni halkı bu sözü hiç de gururla söyleyebilmiş değildir.

İşte bu nedenledir ki tarihten gelen bu tedbirli olma hali önceki kuşak Türkiye Ermenileri'nin algılamasına da sinmiş ve kendi çocuğunun bir Müslömanla hele de bir Türk'le evlenmesini bir türlü yüreği kaldıramaz olmuştur.

Öte yandan ama, artık yeni kuşakların benzer bir kaygıyla hareket etmedikleri gözlenmektedir. Türkiye'de sayıları giderek artan Ermeni-Türk karma evlilikleri bunun bir göstergesidir.

Sonuç olarak, Türkiye'de ve Diaspora'da karma evliliklerin hızla arttığı kuşkusuzdur. Genç Ermeni kuşakların önemli bir bölümü, muhafazakâr ve yaşlı kesimlerin önemli bazı kaygılarını çok iyi anlamakla, onların doğuştan sırtlandıkları sorumluluğa saygı duymakla birlikte bu kaygıya kendilerini mahkûm etmemekte ve bu kaygıları kimliklerinin temel argümanı haline dönüştürmemektedir.

Evlilik konusunu tamamen iki gencin iradesinde bir konu olarak görmekte ve orada belirleyici olanın her iki genç arasında yaşanan aşk, sevgi ve ortak bilinç olacağına inanmaktadır.

Karma evliliklerin olumsuz yanlarını olumlu bir niteliğe dönüştürmek ve bunu Ermeni kimliğinin yeni bir kazanımı saymak mümkün mü?

Karma evlilikler Ermeni kimliğinin dönüşümüne ve değişimine yeni bir ivme katabilir mi? Ermeni kimliğinin en güncel tartışmalarını şimdi bu tür sorular oluşturuyor.

Bu sorulara olumlu yanıt verenler de var, olumsuz yanıt verenler de.

Olumsuz yanıt verenlerin, karma evliliklerin serbestçe konuşulmasının dahi gençleri özendirici bir yanı olacağı nedeniyle, bu konuda bir tabu yaratmayı sürdürmesine karşın, olumlu yanıt verenler açısından, ivmenin ille de kötü ve olumsuz yönde olacağını söylemek için henüz vakit erkendir. Bunlara göre, melezleşmenin her zaman estetik ve kaliteli bir artı

değer kazandırdığı gözönünde tutulursa, karma evlilik yapmış gençlerin, kendi kimliklerinin farkında olmaları halinde, Ermeni kimliğine olumlu değerler katması dahi beklenmelidir.

Karma evlilik tartışmaları bu minvalde süredursun, Ermeni kimliğinin klasik yapısının içini boşaltmaya başlayan diğer bir önemli gelişme ise, eskilerde Ermeni kimliğinde pek sık rastlanmayan boşanmaların hemen her yerde artmaya başlamış olmasıdır. Bu boşanmaların sadece karma evliliklerle sınırlı olmadığı da bir gerçektir.

Dolayısıyla diğer tüm toplumlar gibi Ermeniler de küreselleşmenin ve evrenselleşmenin getirdiği nimetlerin yanı sıra külfetlerinin de muhatabı durumundadır ve payına düşen kaçınılmazı yaşamaktadır.